

Obrazovanje za održiv razvoj

prof. dr. Milada Rabušićová
dr. Ingrid Engdahl
prevela: Adrijana Višnjić Jevtić, prof.

pripremili smo za vas

Razgovorom s djecom o pitanjima održivog razvoja, zemlje članice OMEP-a željele su pitanje održivog razvoja staviti na agendu obrazovnih politika. Djeca su imala priliku slobodno govoriti o tome što vide na slici, a njihove su interpretacije, riječi i koncepti koje su pri tome koristila, postali dobra baza za razumijevanje dječjeg iskustva o održivom razvoju, no ujedno i perspektiva kako se ovim sadržajem baviti u okviru predškolskog odgoja i obrazovanja.

OMEP je pokrenuo projekt odgoja i obrazovanja za održiv razvoj kao jedno od bitnih područja djelovanja u narednih nekoliko godina. Svrha odgoja i obrazovanja za održiv razvoj je usmjeravanje odgoja i obrazovanja u pravcu kojim se pridonosi održivoj budućnosti današnjih i budućih generacija. Ideja projekta bila je pozvati djecu i profesionalce koji će u međusobnom dijalogu raspravljati o odgoju i obrazovanju za održiv razvoj i uistinu slušati ono što djeca imaju za reći. Cilj projekta bio je zabilježiti promišljanja i komentare djece, te način na koji ona razumiju logotip OMEP-a, kako bi se podigla svijest o važnosti odgoja i obrazovanja za održiv razvoj među članovima OMEP-a.

Pogled na djecu

Djeca današnjice daleko su od romantičnog poimanja djetinjstva kao doba bezbrižne igre koja djecu stavlja u kontekst sigurnosti i sretnog života, netaknutu događajima oko njih. Budući da se vrijednosti, stavovi, obrasci ponašanja i vještine stječu već tijekom ranog djetinjstva, ovo je razdoblje kad odgoj i obrazovanje za održiv razvoj mora početi (Pramling-Samuelsson i Kaga, 2008.).

Djeca današnjice suočavaju se s promjenama u društvu, s novim izazovima i mogućnostima. Problematika okoliša posljednja je četiri desetljeća dio odgojno-obrazovnih programa, u početku pod nazivom *obrazovanje za okoliš*. Održiv razvoj kao pojam shvaćen je šire – kao oblik razvoja koji zadovoljava potrebe današnjice

bez ugrožavanja budućnosti generacija (Brundtland, 1987.). Tijekom posljednjih desetljeća koncept odgoja i obrazovanja za održiv razvoj utjecao je na obrazovne politike na svim razinama – međunarodnim, državnim i lokalnim. U namjeri da odgoj i obrazovanje za održiv razvoj pretvore u obrazovne ciljeve, Hägglund i Pramling – Samuelsson, (2009.) naglasili su ispreplitanje okolišne, socijalne i ekonomske dimenzije, ali su dodali i vrijednosnu dimenziju. Istaknuli su sličnosti odgoja i obrazovanja za održiv razvoj s obrazovanjem za mir, demokraciju i građanstvo.

Izazovan koncept

Odgoj i obrazovanje za održiv razvoj je izazovan koncept. Moderni odgojno-obrazovni sustavi tijesno su povezani s globalnom ekonomijom i ta ekonomska kretanja određuju smjer obrazovanja kao proizvoda hranjenog ideologijom globalnog tržišta.

Postoje razlozi zbog kojih je potrebno redefinirati ovakav jednodimenzionalni model (Hägglund i Pramling – Samuelsson, 2009.). Globalna ekonomija ne priznaje nacionalne i kulturne granice. Umjesto da bude put za pronalaženje posla, školovanje u nekim državama postalo je mehanizam za nezaposlenost, siromaštvo i isključenje. Razlog tome je neupotrebljivost školskog znanja u okvirima lokalnih potreba. Postoji potreba za ujednačavanjem domaćih i stranih sustava znanja, temeljenih na tradicionalnim životnim vještinama, poduzetništvu, prilagodljivosti i preuzimanju rizika,

s mladim ljudima kao najvrjednijim resursom (Mbebeb, 2009.). Treći milenij trebao bi obrazovati djecu u njihovoj kulturi, uvodeći istovremeno kompetencije potrebne na globalnoj razini – fenomen nazvan *globalizacija* – pronalazak lokalnog u globalnom kontekstu.

Formalno obrazovanje trebalo bi imati značajnu ulogu u stjecanju prakse koja će promicati održivije pristupe. Obrazovanje za održiv razvoj treba osnažiti djecu i društvo, dajući im vrijednosti i osnovne vještine koje su u osnovi održivosti. Ako želimo da obrazovanje za održiv razvoj bude uspješno, potrebno ga je provoditi u stvarnom okruženju djece. Promjene i održivost mogu ići zajedno ukoliko se prihvate i u lokalnom i u globalnom društvu. Inovacije moraju biti smislene djeci, odgajateljima i cijelim obiteljima – tek tada će biti utjecajne.

Rad na važnim područjima

Proteklih godina postoji je tendencija da se projekti iz područja obrazovanja za okoliš vežu uz područje 'zelenih pitanja'. Kako bi se vratili originalnoj ideji o održivosti iz sredine prošlog stoljeća, australski odgajatelji i istraživači preuzeli su koncept o održivosti koji nije kompromitiran negativnostima razvoja. Takvo obrazovanje za održivost pažnju usmjerava na pedagogiju ljudi kao pokretača promjena (Elliot i Davis, 2009.). Spoznaja da je dijete građanin svijeta, i spoznaja razlike između djeteta i odraslog, vodi do moralnih i etičkih pitanja, te ravnoteže među vrijednostima – na primjer solidarnosti nasuprot individualnosti. I djeca i odgajatelji trebaju kompetencije kao što su hrabrost, integritet, kritičko mišljenje i odgovornost. Slušajući i uvažavajući djecu, stvaramo prave susrete gdje se mogu graditi odnosi i učenje (Johansson, 2009.). Unatoč tome, istraživanja pokazuju da su sa stajališta odgajatelja najpoželjnije vrijednosti disciplina i poslušnost. Potiču li onda ustanove ranog i predškolskog odgoja kritičko mišljenje?

Održiv razvoj možemo uključiti u planove pedagoških aktivnosti ukoliko

ga oblikujemo kao viziju ili perspektivu, a ne kao točno određen sadržaj. (Hägglund i Pramling Samuelsson, 2009.).

UN dekada odgoja i obrazovanja za održivi razvoj

UNESCO je razdoblje od 2005. do 2014. proglasio UN-ovom dekadom odgoja i obrazovanja za održiv razvoj. Ključni obrazovni principi doneseni su na Svjetskom summitu UN-a 2005., a uključuju:

- interdisciplinarnost i cjelovitost
- vrijednosnu orijentiranost
- kritičko mišljenje i rješavanje problema
- multidisciplinarnost
- sudjelovanje u donošenju odluka
- primjenjivost
- relevantnost za lokalnu zajednicu.

Sudjelovanje i uključenost nužne su komponente odgoja i obrazovanja za održiv razvoj, s naglaskom na osnaživanje aktivnog građanstva, ljudskih prava i socijalnih promjena. Promjene su nužne na svim stupnjevima i u svim fazama obrazovanja i obuhvaćaju socijalno učenje, što čini odgoj i obrazovanje za održivi razvoj širim procesom od svrhe samog obrazovanja (Gotenburške smjernice, 2008.).

Rani odgoj za održiv razvoj

Unatoč porastu interesa za pojam održivosti na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini, istraživanja o obrazovanju za održiv razvoj još su uvijek vrlo ograničena (Davis, 2010.). Relativno dobro razvijeno područje su prikupljena mišljenja djece o različitim pojavama u okruženju. Longitudinalno istraživanje iz Velike Britanije pokazuje da djeca već u dobi od četiri godine poznaju svoju okolinu i pokazuju razumijevanje učinaka promjene u okolišu i njihov utjecaj na različita staništa i osobe (Palmer i Suggate, 2004.).

Svaka aktivnost u odgojno-obrazovnoj ustanovi treba se analizirati imajući u vidu ova pitanja:

Na koji način će ova aktivnost pridonijeti održivosti?

Koje su mogućnosti učenja o globalnom građanstvu, solidarnosti i individualnosti u predškolskim ustanovama?

Koje vrste vrijednosti razvijaju sukobi? Koja pitanja moći i nemoći su aktualizirana?

Kako se odražava sudjelovanje ili nedostatak sudjelovanja?

Odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu treba biti prepoznato kao dinamičan, a ne statičan proces, kao sredstvo, a ne cilj, i kao izazov za stalne kulturne i socijalne promjene, a ne jednom za stalno mjerljiv ishod (Hägglund i Pramling Samuelsson, 2009.). OMEP-ov svjetski projekt može se smatrati doprinosom ovom području istraživanja.

Razgovor s djecom

Razgovor s djecom se vodio prema točno određenim koracima koji su trebali biti zadovoljeni – način intervjuiranja, priprema, osiguravanje primjerenog mjesta, uvod u intervju. Sam protokol intervjua obuhvaćao je slijedeća pitanja:

- Molim te, pogledaj sliku. Pričaj mi o njoj. Što se na njoj zbiva? Što vidiš na njoj?
- Zašto oni to rade?
- Želiš li mi još nešto ispričati o ovoj slici?
- Želiš li dodati još nešto o stvarima o kojim smo razgovarali?

Kako je riječ o međunarodnom projektu, u kojem je potrebno osigurati usporedbe bez obzira na različitosti među kulturama, bilo je potrebno točno slijediti pravila. Usporedbe su također pridonijele oblikovanju novih pitanja na kojima će se temeljiti daljnji OMEP-ov rad na odgoju i obrazovanju za održiv razvoj. Projekt je bio od velikog interesa za mnoge Nacionalne odbore OMEP-a. 9142 djece u dobi od dvije do osam godina sudjelovalo je u razgovorima koje je provodio 641 ispitivač, uglavnom ženskog spola, u 385 predškolskih ustanova, škola i drugih ustanova za malu djecu, u 241 gradu i regiji diljem svijeta!

Vrijednost dječjih glasova

Većina djece ima početna znanja o planetu Zemlji i načinu na koji ljudi mogu organizirati život u odnosu na nju. Iako dio djece odgovara na neka od pitanja projekta s 'ne znam', samouvjerenije su ponudila svoje misli, komentare i pitanja pokazujući da razumiju stvaran svijet. Rezultat pokazuje da djeca mogu protumačiti sliku na mnogo različitih načina.

Najčešći odgovor je da djeca čiste svijet jer je prljav. Mnoga djeca također misle da djeca na slici slikaju globus. Djeca su davala odgovore na ono što vide na slici:

Vidim djecu. Oni peru Zemlju.

Promatranjem logotipa, djeca su navodila asocijacije na koje ih je navelo prijašnje iskustvo.

Vidio sam smeće u vodi na plaži. Vidio sam kako ga je čistač čistio i smeće me je rastužilo. Nisam želio biti tamo. (Australija)

Ljudi ne mogu živjeti bez Zemlje. (Kina)
Djeca su iz Švedske, Danske, Tajlanda, Japana i Bergena. Vidimo da su iz različitih zemalja jer imaju različitu kosu, cipele, ruke i izgledaju različito. (Norveška)

Djeca svih dobi izražavala su svoja mišljenja o razlozima aktivnosti proizašlim iz slike.

Čiste pa će globus biti lijep. (Bugarska)
Vidim da pomažu jedni drugima, to znači da se jedni prema drugima opходе prijateljski. Ljubazni su, svijet je kao obitelj. (Irska)

Djeca su također izražavala svoja promišljanja u vezi sa stanjem Zemlje.

Ako bacaš smeće u more, ubit ćeš kito-ve. (Australija)

Morski psi jedu ribe – ako je voda prljava, tada će ribe umrijeti, onda morski psi neće imati ribe i svi će umrijeti. (Australija)

Postoje biljke i životinje i moramo ih zaštititi. (Kina)

Ako si slijep i ne možeš vidjeti dim, možeš ga namirisati. (Norveška)

Djeca su navodila različite stvari koje mogu biti poduzimane za održiviji svijet. Njihovi navodi bili su povezani s njihovim konkretnim svakodnevnim iskustvom.

Problematika okoliša posljednja je četiri desetljeća dio odgojno-obrazovnih programa

Mogli bi davati hranu koja nije u plastičnim vrećicama. (Australija)

Stvari koje ne želiš više koristiti, možeš dati drugima. (USA)

Znaš, to je zapravo jednostavno. Samo ugasiš svjetlo ili struju kad je ne koristiš. (Japan)

Djeca su na različite načine izražavala međuovisnost između svih ljudi i između ljudi i prirode.

Treba učiniti više nego što je samo čišćenje, znate! (Irska)

Liječimo Zemlju jer je bolesna. Štetne UV zrake dolaze i rade rupe i čine biljke i životinje bolesnima. (Koreja)

Ljudi nemaju manire i djeca moraju čistiti za njima. Ako Zemlja neće biti čista, svi ćemo se razboljeti. (Slovačka)

Djeca su svjesna mnogih stvari vezanih uz održiv razvoj.

Djecu treba paziti. (Brazil)

Zbog globalnog zagrijavanja koje je ozbiljan problem, dovest ćemo Zemlju do njenog zadnjeg dana. (Japan)

Naš planet je imao zaštitni omotač, i sad ima rupe zbog ispušnih plinova od auti, dima iz dimnjaka, frižidera, sprejeva... sad kad je omotač oštećen sunce jače sije i šteti svemu. (Slovačka)

Ideje o pojmu 'održiv razvoj'

Posljednje pitanje koje se dodatno postavljalo zainteresiranoj djeci bilo je - Jeste li čuli za održiv razvoj? Znae li što to znači?

Većina djece nije prepoznala pojam, ali i ne postoji odgovarajući pojam za održiv razvoj u svim jezicima, kojima se govori u zemljama sudionicama.

Neki ispitivači proširivali su pitanje spominjanjem okoliša. Nekoliko djece spominjalo je 'održiv razvoj' ili 'okoliš' kad ih se pitalo da opišu što se događa na slici i ona su pokazala znanja o pitanju okoliša.

Temeljeno na rezultatima, moguće je složiti se da je odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu još uvijek apstraktna tema. Zbog čega je tako? Elliot i Davis (2009.) i Siraj – Blatchford (2009.) složili su se da je dužnost vlasti i lokalne zajednice podržati ovakve inicijative. Unatoč tome identificirali su se problemi unutar odgajateljske profesije:

- Pogreška u vjerovanju kako je sam boravak u okolišu dovoljan za odgoj i obrazovanje za održivost.
- Pretpostavka da su okolišni koncepti poput stakleničkog efekta i ozonskih rupa ispod intelektualnih kapaciteta djece, te se ne mogu uklopiti u kurikulum.
- Praktičari često misle kako je odgoj i obrazovanje za održiv razvoj poučavanje o prirodnim katastrofama, umjesto da potiču i osnažuju djecu da aktivno podržavaju održivost.

Postoji potreba da odgajatelji svjesno odaberu pedagoške aktivnosti koje će pomoći dosegnuti ciljeve u skladu s odgojem i obrazovanjem za održiv razvoj. Kako bismo ostvarili ove ambicije, potrebni su nam dobro obrazovani odgajatelji, spremni svjesno donositi odluke o predškolskim programima. Naši rezultati ukazuju na potrebu reforme unutar obrazovanja za odgajatelje u područjima vezanim uz odgoj

i obrazovanje za održiv razvoj i uz važnost dječjeg sudjelovanja.

Reference

1. Brundtland, G. H. (1987). UN Brundtland Commission Report. *Our Common Future*. Oxford University Press.
2. Davis, J. (2009). Revealing the research 'hole' of early childhood education for sustainability: a preliminary survey of the literature. *Environmental Education Research*, 15 (2), 227-241.
3. Davis, J. (2010). *Young Children and the Environment. Early Education for Sustainability*. Cambridge University Press.
4. Elliott, S. & Davis, J. (2009). Exploring the resistance: An Australian perspective on educating for sustainability in early childhood. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 65-78.
5. Hägglund, S. & Pramling-Samuelsson, I. (2009). Early childhood education and learning for sustainable development and citizenship. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 49-64.
6. Johansson, E. (2009). The preschool child of today – the world-citizen of tomorrow? *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 79-96.
7. Mbebe, F. E. (2009). Developing productive lifeskills in children: Priming entrepreneurial mindsets through socialisation in family occupations. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 23-34.
8. Palmer, J & Suggate, J. (2004). The development of children's understanding of distant places and environmental issues: Report of a UK longitudinal study of the development of ideas between the ages of 4 and 10 years. *Research Papers in Education* 19 (2), 205–237.
9. Pramling-Samuelsson, I. & Kaga, Y. (Eds.) (2008). *The contribution of early childhood education to a sustainable society*, Paris, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001593/159355e.pdf>
10. Siraj-Blatchford, J. (2009). Education for Sustainable Development in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 9-22.
11. *The Gothenburg Recommendations on Education for Sustainable Development* (2008) <http://www.chalmers.se/gmv>